

Гармати замість масла

Чи закінчуються у Москві гроші на агресивну політику

Сергій Алексахенко

Побіжно кинута російським економістом Андрієм Мовчаном фраза про скорочення Москвою оборонних витрат¹ несподівано була сприйнята багатьма в Україні як сигнал про те, що Росія нарешті опинилася “на межі краху” і за цим неминуче піде скорочення агресивних амбіцій Кремля. Змушений розчарувати прихильників цієї точки зору – ані одне, ані інше не відповідає дійсності.

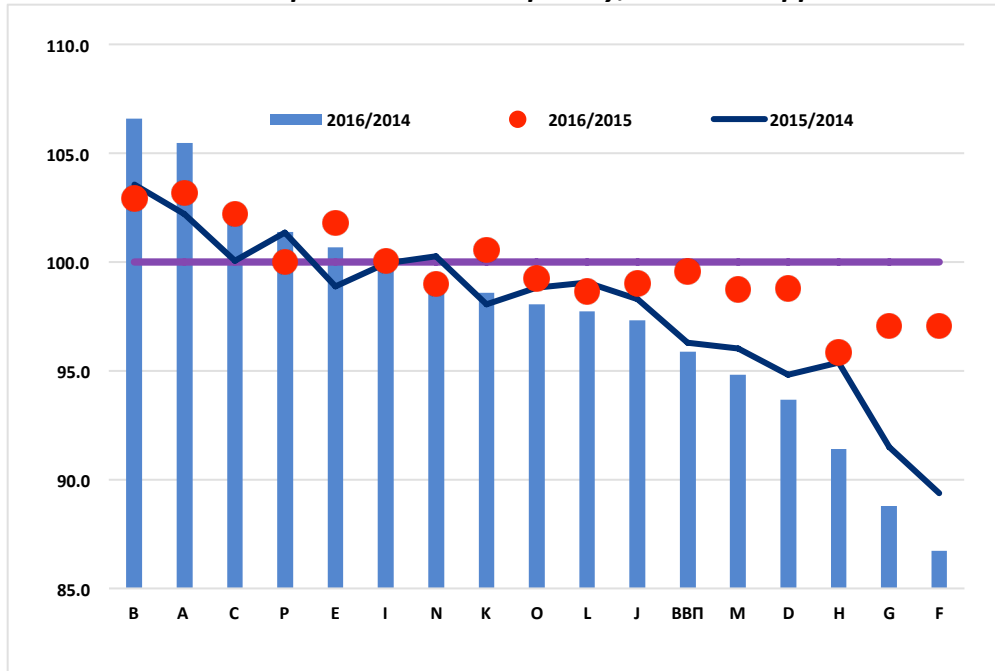
Почнемо з економіки. З літа минулого року російська економіка перестала падати і перейшла у стан стагнації. У третьому кварталі, за оцінками експертів (Росстат з весни 2016 року не публікує даних про динаміку ВВП квартал до попереднього кварталу), вона навіть продемонструвала слабке зростання, яке значною мірою було викликане кон'юнктурними чинниками (хороший урожай, зростання поставок газу в Європу і експорту вугілля на тлі підвищених світових цін), що не дозволяє розцінювати його, як стійке.

Стагнація економіки не означає її тотального замерзання – якісь індикатори показують покращення, якісь – продовжують погіршуватися; динаміка одного і того ж сектору може декілька місяців демонструвати зростання, за чим може піти спад. Якщо порівнювати третій квартал минулого року з третім кварталом 2015-го, помітне зростання продемонстрували лише сільське і рибне господарство, видобувні і ресурсні (газ, електроенергія, вода) галузі промисловості. Всі інші сектори ВВП повільно падали (див. Графік).

Поступове зростання світових цін на нафту протягом усього 2016-го року – з 30 доларів за барель на початку року до 55 доларів до кінця – безсумнівно сприяло і стабілізації фінансового сектору. Наприкінці січня 2016-го долар коштував 83,6 рубля, а до кінця року його ціна знизилась до 60 рублів, – і помітному покращенню ситуації в федеральному бюджеті.

¹ https://www.znak.com/2016-12-29/izvestnyy_ekonomist_putin_dolzhen_poyti_na_sereznye_reformy_inache_katastrofa

Графік. Динаміка ВВП Росії за секторами (%):
3-й квартал до 3-го кварталу, 2015-2016 рр.

Джерело: Росстат

A	Сільське і лісове господарство	B	Рибальство, рибництво	C	Видобуток корисних копалин	D	Обробні виробництва
E	Виробництво та розподіл електроенергії, газу та води	F	Будівництво	G	Оптова та роздрібна торгівля; ремонт транспортних засобів та побутових виробів	H	Готелі та ресторани
I	Транспорт і зв'язок	J	Фінансова діяльність	K	Операції з нерухомим майном, оренда і надання послуг	L	Державне управління та оборона; соціальне страхування
M	Освіта	N	Охорона здоров'я та надання соціальних послуг	O	Надання інших послуг	P	Діяльність домашніх господарств

На цьому тлі базовий прогноз для російської економіки на найближчі рік-другий при поточному рівні нафтових цін (50-55 доларів) виглядає цілком оптимістично: зростання в межах одного відсотка, інфляція на рівні 4-5%, зниження дефіциту бюджету, відносно стабільний курс рубля. Варто очікувати припинення спаду споживання населення і поступового поживлення інвестиційної активності. В цілому, це не дозволяє говорити про вихід економіки Росії з кризи, але і про крах, явно, годі й казати.

А зараз про військові витрати. Почати слід з двох застережень. По-перше, вони все більше і більше засекречуються, і про деякі моменти сторонні спостерігачі можуть просто не знати. По-друге, російський прем'єр Медведєв сказав «Грошей немає!», і вся конструкція російського федерального бюджету на найближчі три роки побудована на основі заморожування загальної суми витрат у номінальному вираженні (більше того, спочатку Мінфін Росії наполягав на щорічному невеликому скороченні витрат, але під час прийняття бюджету-2017 цю позицію йому відстояти не вдалося). У результаті зарахунок індексації низки статей (зарплати, соціальні виплати, пенсії) інші статті бюджету повинні зменшитись. Цей «секвестр» торкнувся і російських оборонних витрат.

У той же час масштаб скорочення військових витрат не потрібно перебільшувати. Як то кажуть, є брехня, велика брехня і статистика. Дійсно, якщо порівняти фактичні оборонні витрати 2015-2016 років з плановими витратами 2017-2019 років, може скластися враження, що російські оборонні витрати після стрімкого зростання в 2016 році так само стрімко скорочуються, починаючи з 2017-го.

Військові витрати РФ (млрд рублів)

	2015 п	2015 ф	2016 п	2016 ф	2017 п	2018 п	2019 п
Осінь 2014	3033		3342		3523		
Осінь 2015		3108	2931		3065	3065	
Осінь 2016				3889	2840	2728	2816
з урахуванням кредитів				3089	3107	3047	3135
В цінах 2015				2928	2804	2632	2604

Джерело: Мінфін РФ

Але, по-перше, з таблиці добре видно, що військові витрати-2016 були значно скорочені восени 2015 року у порівнянні з тими обсягами, що були передбачені в трирічному бюджеті на цей рік роком раніше. По-друге, впадає в очі той факт, що військові витрати-2016 були значно збільшені минулої осені. Справа у тому, що в 2012-2014 рр. російський Мінфін, бажаючи дати підзаробити держбанкам, використав для фінансування частини оборонних

витрат так звану «кредитну схему»: держбанки кредитували оборонні підприємства під гарантії Мінфіну. Загальна сума таких кредитів становила близько 2 трлн рублів, до кінця 2016 р. не погашеними залишалися близько 1,2 трлн, з яких кредити на 800 млрд рублів були погашені в кінці 2016 року. Якщо цю суму рівномірно розподілити по 2017-2019 рр., то стає ясно, що військові витрати Росії на найближчі три роки фактично «заморожені» в номінальному вираженні.

Експерти одразу ж скажуть на це, що з урахуванням інфляції можна говорити про скорочення оборонних витрат у реальному вираженні. І, безумовно, матимуть рацію – при врахуванні 5,5% інфляції 2016 року і її зниженні на 0,5 відсоткових пункта щорічно витрати 2019 року будуть на 16% нижче рівня 2015-го. Однак не все так просто.

Перш за все витрати російської держпрограми озброєнь (ДПО-2020) були заплановані в номінальному вираженні. До того ж з багатьох видів озброєнь в рамках ДПО-2020 відбувалось нарощування закупівель аж до 2017-2018 років, після чого обсяги фінансування закупівель озброєнь починали знижуватися. Це зниження, можливо, припинилося б після прийняття наступної держпрограми, ДПО-2025, реалізація якої повинна була початися ще в 2016 році, але її початок вже перенесли на 2018 рік², при цьому між Мінфіном і Міноборони зберігаються величезні розбіжності щодо суми витрат на закупівлю озброєнь в 2018-2025 роках. Міноборони вимагає 24 трлн рублів, а Мінфін не готовий дати більше 12 трлн³.

Зрештою, в початковому варіанті ДПО-2020 був сильний перекид у сторону ВМФ, який отримав більше чверті загальної суми витрат, але який ніколи не був важливим з точки зору російських військових пріоритетів. З початком російської військової агресії проти України поставки в Росію військової продукції в Україні були заборонені, і тут з'ясувалося, що значна частина суднових двигунів для російського ВМФ були українського виробництва. Влітку 2015-го витрати на ВМФ були скорочені або зрушені «праворуч» на більш далекі терміни, що також могло знизити тиск оборонного замовлення на російський бюджет.

І останнє, по черзі, а не по суті. У російському військовому бюджеті за останні роки приблизно дві третини витрат спрямовувались на закупівлю озброєнь, а третина йшла на поточне утримання армії. У процесі бюджетної консолідації під скорочення потрапили витрати на закупівлю озброєнь, а в частині фінансування поточних витрат російська армія отримувала все своє сповна.

² <http://tass.ru/armiya-i-opk/2223065>

³ <http://www.kommersant.ru/doc/3029601>

Потрібно добре розуміти, що військові дії Росії проти України з точки зору російської армії і російського бюджету є вкрай обмеженими за масштабом і не вимагають виділення істотних людських, матеріальних або фінансових ресурсів. (Крім того, якась частина використовуваних матеріальних ресурсів – озброєння, боєприпаси, паливо, продовольство – береться зі складів російських Міноборони і МНС і навряд чи буде поповнюватися згодом, таким чином не потребуючи фінансування). Тому всерйоз розраховувати на те, що поточні бюджетні проблеми хоч якось вплинуть на боєздатність російської армії не варто. Більше того, якщо нафтові ціни залишаться на поточному рівні до кінця року, в російському бюджеті утворяться додаткові доходи, і я готовий припустити, що істотна частина їх піде російським військовим на компенсацію того, що було у них «відібрано» при плануванні бюджету-2017.

Автор – старший науковий співробітник Інституту Брукінгса.

Текст є першим в серії публікацій “Погляд на Росію”, ініційованій Bendukidze Free Market Center.